

Եվրոպական միությանը ՌԷՀ-ի անդամակցության համար

EU4Regions:
**Աջակցություն և Հայաստանում տարածքային
զարգացման քաղաքականությանը**

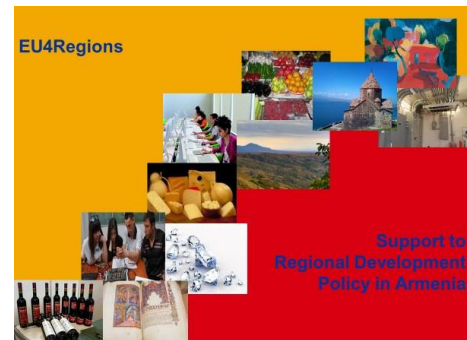

Իրականացվում է ՀՀ Կառավարության հետ համաձայնությամբ

2019-2025 թթ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ – ԱՄՓՈՓ ՏԱՐԲԵՐԱԿ (ՆԱԽՆԱԿԱՆ)

**S2 բարեփոխումների նախապատրաստում 2018թ-ից
հետո¹**

**EU4Regions: Աջակցություն և Հայաստանում
տարածքային զարգացման քաղաքականությանը**

Հեղինակներ՝

1. Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների
նախարարություն

2. Տեխնիկական աջակցության թիմի Էկոթիս Նեդերլանդս²

31 Հոկտեմբեր, 2019

Նշում

¹ Մշակվել է 2019թ-ի Հոկտեմբերին ծրագրի ենթագործողություն 1.5-ի ներքո՝ 2018թ-ից հետո S2 բարեփոխումների գործողության պլանի
նախապատրաստում:

² ԷԿՌԻՍՆեդերլանդսի ԲԿ-ն իրականացնում է ծրագիրը:

Նյութում տեղ գտած տեսակետերը և մեկնաբանություները միայն հեղինակներինն են և չեն պատճուխում
Կապի առուի, Հայաստանի Կառավարության կամ Եվրամիության ավելի փոքր կազմակերպությունների:

1. Ախտբան

2016-2025 թթ-ի Հայաստանի զարգացման ռազմավարության ուղի (ՀՏՈ) ռազմավարական փաստաթուղթ է, որն ապահովում է երկարաժամկետ զարգացման հեռանկարներ և ուղղություններ Հայաստանի S2 քաղաքականության համար՝ իրավիճակի, մարտավարությունների և հնարավորությունների մանրամասն ուսումնասիրության հիման վրա 2019 թ-ին փաստաթուղթը ենթակա էր վերանայման և թարմացման, ինչպես նաև «Ամպրոթ մասնագիտացման ռազմավարության» (S3) մոտեցման ինտեգրմանը, որն այժմ ստանդարտ է եվրամիության և այլ երկրներում: 2019-2025 թթ-ի Հայաստանի նոր տարածքային զարգացման ռազմավարության ուղի մշակվել և պաշտաստվել է ընդունման՝ հետևելով եվ լավագույն փորձերին և հարակից ուղեցույցներին, մասնավորապես՝ եվ ուղեցույցներին S3 մոտեցման վերաբերյալ:³

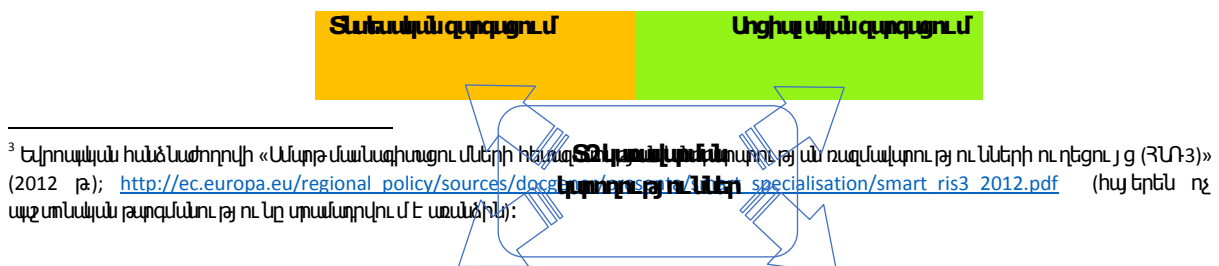
Տարածքային զարգացման ռազմավարության ուղի և ամպրոթ մասնագիտացման ռազմավարության ուղի սեղանի վրա կենտրոնացած մոտեցումներ են, որոնք բնութագրվում են միջամտության համար ռազմավարական տարածքների սահմանմամբ, որոնք հիմնված են հասարակության, միստեցության և ձեռնարկատիրական ներուժի ուժեղ կողմերի վերլուծության վրա՝ շահագործող կողմերի լայն ներգրավմամբ: Տարածքային զարգացման (համախմբման) քաղաքականության ուղի ուղղված է Հայաստանի բոլոր մարզերին, քանի որ այն կենտրոնացվում է նրանց ուժեղ կողմերի վրա՝ օգտագործում է հնարավորությունները, և անհրաժեշտության դեպքում պոտենցիալ ռեսուրսներ է ապահովում զարգացման բացերը հաղթելու համար: Նման մոտեցումը ակնհայտ է թույլ տալիս հաղթել թաքնված և ոչ բավարար օգտագործված ռեսուրսները և մասնագիտացվել տարածքները թե՛ թույլ և թե՛ զարգացած մարզերում՝ նպաստելով դրանց ավելի մեծ նորոգության և մրցունակության ապահովմանը՝ միաժամանակ ապահովելով տարածքային համախմբման բարձր մակարդակ: Փաստաթուղթը ամրապնդում է S2 քաղաքականության դերն ու շնչանկյունության ուղի զարգացման տարածական ասպեկտների հետ կապված կարևորագույն գործողությունների իրականացման գործում:

Տարբեր ազգային ռազմավարական փաստաթղթերը, կառավարության և որևորների ծրագրերը հաշվի առնելուց բացի՝ ՀՏՈ & S3-ը կառուցված է միջտարածաշրջանային տարբերությունների և ներտարածաշրջանային կառուցվածքային փոփոխությունների փաստերի և խորը գիտելիքների հիման վրա:

2. Վերլուծություն

Հայաստանի տարածաշրջանային զարգացման ռազմավարության ուղի մշակվել է լայն սակայնի ապացույցների հիման վրա՝ կազմված վիճակագրական, վարչական և ծրագրային վերաբերող տվյալներից և զեկույցներից: Քանի որ տարածքային զարգացումը միջոց որոշային քաղաքականության ուղի որոշե, S2-ին վերաբերող թեմատիկ շրջանակը նույնպես լայն է, և այն բաժանվել է քաղաքականության հիմնական հարթության ուղիների, ինչպես նաև յուրաքանչյուր ստորաբաժանի: Ցուրբանային հարթության համար ներկայացվում են կարևոր դիտարկումները՝ սրահադրելով հիմնական ապացույցները և S2 քաղաքականության միջամտության ուղիների հիմնավորումը:

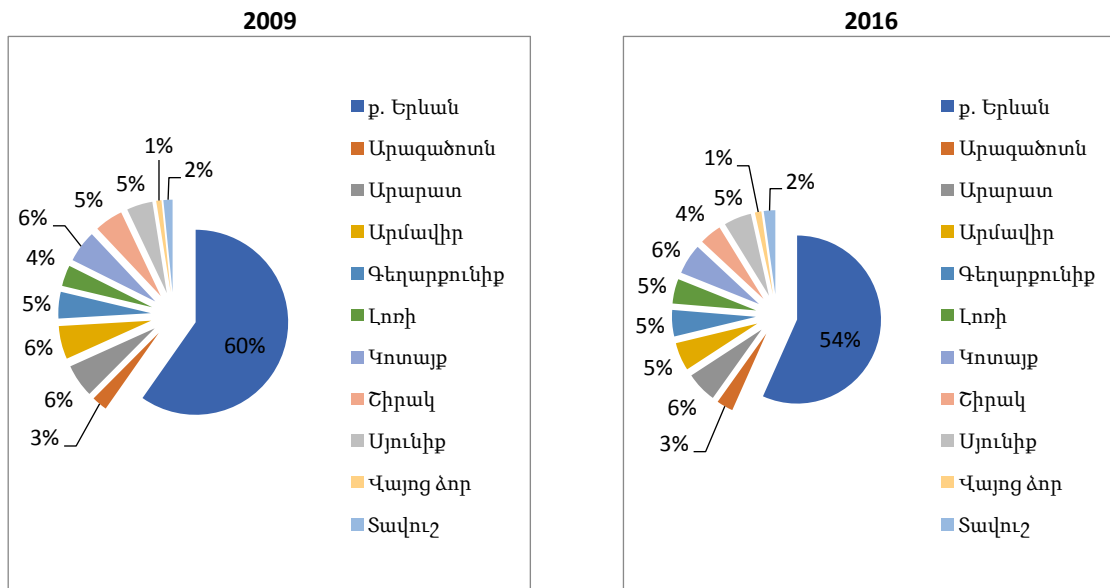
Գծաթուղի 1. S2 քաղաքականության հարթության ուղիներ

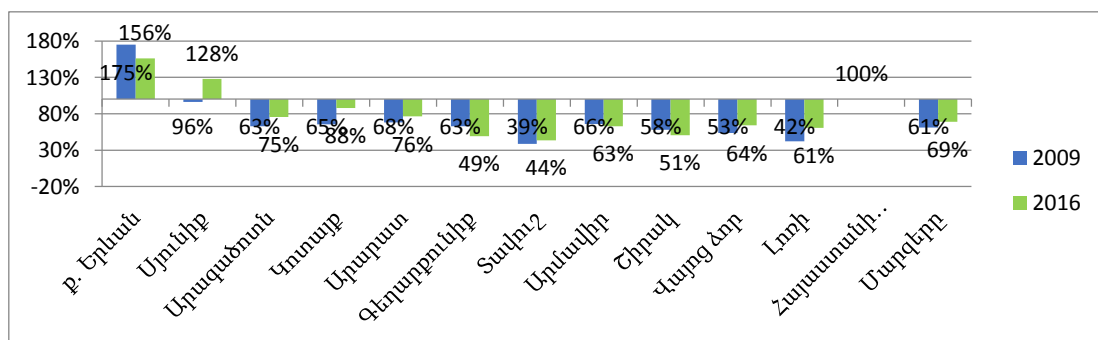
1. Տեսանկյունագրություն

Գծապատկեր 2. Անդգերի մասնաբաժինը Հայաստանի ՀԱՊՀ-ում, 2009թ. և 2016թ.

Այդպիսով՝ Մեծիկյան մշակում է՝ հիմք ընդունելով Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտեի տվյալները՝ 2018 թ.-ի Տնտեսգրքի և ավելի վաղ հրատարակության ու ներքին – Ազգային հաշիվների համակարգ (Արտադրության հաշիվ ըստ տնտեսական գործունեության, Հանրապետության ներքին պուրջի արտադրության ու ներքին – ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը 2018թ.-ի գծապատկերներում ավելի վաղ հրատարակության ու ներքին (Հանրապետության ու ներքին (դեյուներ), տնտեսության հիմնական ճյուղերի մասնաբաժինը արտադրանքի մեջ):

Գծապատկեր 3. Անվճարի հաշիվ ՀԱՊՀ-ում 2009թ. և 2016թ. (Հայաստան=100)

Այդպիսով՝ Մեծիկյան մշակում է՝ ըստ նախորդ գծապատկերի

Կարևոր դիտարկումներ՝

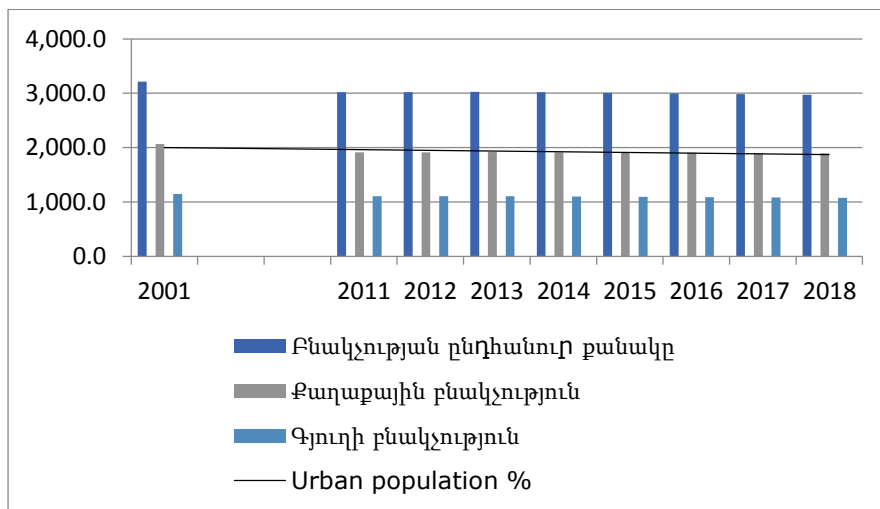
- Տնտեսության աշխարհագրական կենտրոնացվածության առումով Հայաստանը իրատ միակենտրոն է։ Երևանը տրամադրում է ազգային ՀԱՊՀ կեսից ավելին (54% 2016 թ.-ին)՝ որակա երկրի գերակա

սրոյ ու նաբերական և սպասարկման կենտրոն: Ասցունց է տալիս այլ վայրերի, հատկապես ծայրամասային ներուժի հնարավոր թերափոք օգտագործումը: Անդգային շառշուկաներ չափազանց փոքր են, որսնագի նշանակալի դաժնան սզգային, առավել ևս միջսզգային մակարդակով:

- Այնհայտ է, որ Հայաստանում տարածքային անհամաչափությունները պոտենցիալում են՝ չնայած անհամաչափությունները բոլոր տարածքային մարզերի և երևան քաղաքի միջև փոքր-ինչ նվազել են 2009-2016 թվականներին: Կան ընդամենը երկու ոլորտներ, որոնք ամբողջ ժամանակահատվածում գերազանցել են սզգային միջին ցուցանիշը (երևան և Սյունիք): Գեղարքունիքը, Տավուշը, Սիմալիքը, Ծիրակը, Վայոց ձորը և Լոռին սոժանագրել են մեկ շնչի հաշվով ՀԱՀի՝ սզգային միջինի 70%-ից ցածր ցուցանիշ, ինքը կազմում է ընդհանուր բնակչության 38% -ը:

2. Սոցիալական զարգացում

Գծապատկեր 4. Հայաստանի գրանցված բնակչությունը, 1990-2018 թթ (հազար)

Սիբյ ուրը՝ ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, 2019 թ.

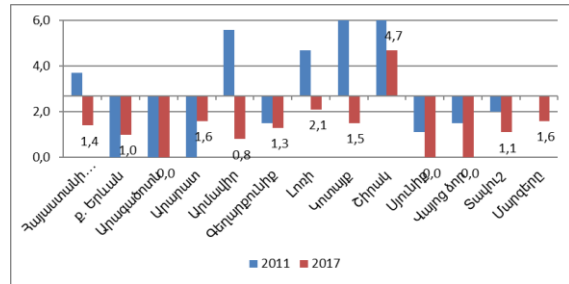
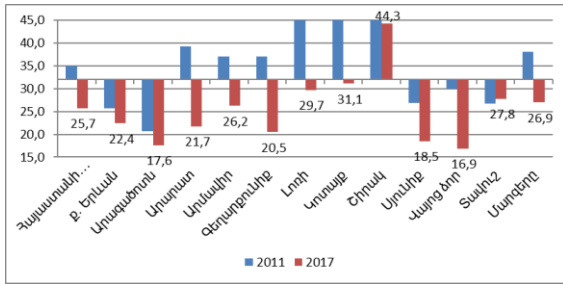
Կարևոր դիտարկումներ՝

- Բոլոր մարզերն ու երևանը 2001-2018 թվականների ընթացքում սուժել են բնակչության նվազումից, սակայն, զգալի տարբերություններով: Ամենաշատ սուժած մարզերն են Լոռին, Ծիրակը և Վայոց ձորը, քանի որ վերջին երկու տանամյակների ընթացքում կորցրել են իրենց բնակչության 11–24% -ը:
- Ամենանոսր բնակեցված մարզերն են Սյունիքը և Վայոց ձորը, որտեղ բնակչության խտությունը չի գերազանցում սզգային միջինի 1/3-ը:

Գծապատկեր 5. Սոցիալական և ծայրահեղ սոցիալական մամալամիլը բնակչության մեջ (%), 2011-2017 թթ

Սոցիալական բնակչության մամալամիլը (%),
2011-2017 թթ

Ծայրահեղ սոցիալական բնակչության մամալամիլը (%),
2011-2017 թթ

Աղբյուր՝ ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, 2019 թ.

Կարևոր դիտարկումներ՝

- Աղբյուրային ուղի լուրջ մտահոգություն է հայաստանում. բնակչության մոտ 25% -ը գտնվում է աղբյուրային գծից ցածր, իսկ մոտ 1.4% -ը ծայրահեղ աղբյուրային մեջ: Վերջին տարիների ընթացքում աղբյուրային ցուցանիշների աստիճանաբար նվազման միտում կա
- Որոշ շրջաններում աղբյուրային դեպքերը շատ ավելի բարձր են, քան ազգային միջինը (Ծիսակ՝ 44%, Կոտայք՝ 31%, Լոռի՝ 30%) և մոտեցրվում են անգամ ավելի բարձր, քան լավագույն դիրքերի շրջաններում:

3. Բնակչության հանրապետության ունի

Հիմնական դիտարկումներ⁴

- Մեծ զգալիորեն վաճառվող նյութերի պոտենցիալների մեծ աղբյուրները կապված են շարժական աղբյուրների հետ՝ հիմնականում սրահապարտի (ընդհանուր շուրջ 56%-ը), Էլեկտրաէներգիայի պատշաճության, Էլեկտրաէներգիայի մատակարարման և ջրամատակարարման (24%) , հանքային ռեսուրսների և քարանձավների (13%): Վաճառվող նյութերի պոտենցիալների հիմնական ստացիոնար աղբյուրները կապված են պողոտային կենտրոնների հետ (Ալավերդի, Երևան, Վանաձոր, Արարատ): Տեղանկային տնտեսության ունիների պոտենցիալները հիմնականում կապված են էներգիայի պատշաճության (ընդհանուր 66%-ը) և գյուղատնտեսության (22%) հետ: Վերջինը դիտարկվել է 2005-2016 թվականներին (մոտ 38% -ով), ինչը հիմնականում կենտրոնների բուժման աճի հետևանքով կապված:
- Ջրօգտագործումը հիմնականում կապված է գյուղատնտեսական գործունեության հետ (ոռոգումը կազմում է ընդհանուր օգտագործման մոտ 55%-ը), ձկնորսության / ձկնաբուծությունների (25%) և քաղաքային բնակչության կողմից օգտագործման (12%), որը հատկապես գերակշռում է Արմավիրում, Արարատում և Երևանում: Կորուստները ջրային տարանջման ընթացքում համեմատաբար բարձր են:
- Կոշտալիների գեներացումը պահպանում են մասնական զարգացման հետևանքով (2014-2018 թթ. 43% -ով), թափոնների մեծ մասը, որոնք ստացվում են համայնքային աղբավայրերում, առանց համապատասխան ապամանրման են: Աղբավայրերի ամենաբարձր տարածքները գրանցված են Երևանում (երկրի ընդհանուր 66%-ը), Կոտայքի և Ծիսակի մարզերում:

4. Հետազոտության ունի և ներդրումային ունի

Հիմնական դիտարկումներ .

⁴ ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, 2019 թ., Հայաստանի 2018 թվականի բնակչության վիճակագրության ուղի 2014-2018 թվականների ժամանակաշրջանի շարժումներ:

- Կա նորամուծության թերի ազգային շրջանակ, այնուամենայնիվ մրցունակության և ինովացիոն քաղաքականության միջակայքերի բարելավումը և Նշանակալի առաջընթացը ընտրված ոլորտներում, մասնավորապես՝ նորարարության ոլորտին վերաբերող ենթակառուցվածքները, ինչպիսիք են՝ ստեղծարարները, ուսումնական կենտրոնները, ինկուբատորները/սթուդերառորները, որոնք սեփական են մասնավորապես SRS-ի որսի զարգացման մեջ:
- Այնուհանդերձ՝ գիտության, կրթության և բիզնեսի զարգացման քաղաքականության և համակարգերի թույլ համակարգում, կրկին բարձր սեփնուղոգիաների և SRS-ի որսում ներդրված որոշ դրական փոփոխություններով:
- Ձեռնարկարկական գործունեության ցածր մակարդակը, ՓԱԶ-ների ցածր խառնուրդում, հարկապես ավելի զբաղված և ավելի քիչ քաղաքային շրջաններում, սահմանափակում են միտքական և նորարարության ոլորտին ուղղված կառուցվածքային փոփոխությունները:
- Ժամանակակից տեղեկատվական սեփնուղոգիաների ցածր օգտագործումը, ընդհանուր բնակչության կողմից SRS-ի որսում դանդաղ ներգրավումը՝ զուգորդված էլ եկարոնային կառավարման թերզարգացած համակարգերով և հանրային հատվածի կողմից նորարարության ոլորտին սահմանափակ օգտագործմամբ, օրինակ. գնումներում նույնպես մտահոգիչ է:
- ՀԱՀ-ի հետ կապված կա բավարար ինտագրություն և զարգացման ծախսեր, նորամուծության ոլորտ, որոնցում գերակշռում են սեփնուղոգիաների և սարքավորումների ձեռք բերումը կապված պոտորանքի զարգացման և նոր գիտական կամ ինժեներական ուժունների առարայ նացման հետ:
- Ազգային միտքությունը կենտրոնացված է հիմնականում զբաղմիտություն ոլորտի վրա բաց վերջին տարիներին դիմադի զարգացում ցուցաբերող այլ ոլորտների ցուցումներով (օրինակ՝ պոտորություն, հյուրանոցային և սննդի ծառայություններ (տուրիզմի հետ կապված), SRS, կրթություն, առողջապահություն), պոտանան ավելացում (սնունդ և խիչքներ, մետաղներ, կարել ադամանդներ, սեքսուղներ, տուրիզմ) և օտարերկրյա ներդրումների ներգրավում: Այս ոլորտներից ոմանք լավ համապատասխանում են, և կարող են օգտվել զոբալ շուկայի միտքներից և կարող են ծառայել զոբալ հիմնական մարտնիրալների հաղթահարմանը:

5. S2 կառավարման կարողություններ

Հիմնական դիտարկումներ.

- Հայաստանում տարածքային զարգացման շրջանակը պշտոնապես ստեղծվել է 2016 թվականին և վերջին տարիներին զարգացում է ապրել՝ ի շնորհիվ S2-ին նվիրված կենտրոնական մակարդակի հաստատության - տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության:
- S2 բարեփոխումները լրացվել են ակտական կառավարման կառույցներում տեղի ունեցած փոփոխություններով, հարկապես՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների շարունակական խոշորացմամբ (2016 թ-ին համայնքների թիվը կրճատվել է 900-ից 503-ի), և որպես զարգացման դերակատարներ դրանց դերի ավելացմամբ (օրինակ՝ տեղական միտքական պլանավորման ներդրմամբ), որն պողեն ցույց է տալիս տեղական իշխանության ոլորտի կողմից զարգացման ռեսուրսների բարելավված օգտագործում: Այնուամենայնիվ, սահմանափակ գործառնության ին և ֆիսկալ ապակենտրոնացումը հանգեցնում է տարածքային և տեղական դերակատարների ցածր ներգրավվածությանը տարածքային զարգացման մեջ, և նրանց ներուժի ոչ նացացմանը:
- S2 քաղաքականության և բարեփոխումների գործող ռազմավարական ուղղությունները դեռևս պիանջում են ամբողջովին գործաժող և գործնականում բազմաշերտ կառավարման վերածված համատեքստ (զարգացման պլանավորում, ծրագրի կառավարում, պոյ ունքների վրա հիմնված բյուջետավորում և այլն):

1. Անդր-մասնագիտացման առաջնահերթ ոլորները

Անդր-մասնագիտացման ազգային առաջնահերթությունները սահմանված են փաստաթղթի այս բաժնում՝ հիմք ընդունելով ընդհանուր տնտեսական գործունեության համեմատաբար առավել հեռանկարային տարրերը, որոնք զուգորդված են ապագա տեխնոլոգիաների և շուկաների միտումների հետ՝ բոլորը հաստատված են լայն հասարակական խորհրդավորությամբ ու ներքին և ձեռնարկատիրական գործընթացների միջոցով:

Անդր-մասնագիտացման առաջնահերթություններին տրվել են նաև պաշտոնագրական տեղանքի հնարավոր նկատառումներ, որոնք այնուհետև ավելի է դիտարկվեն ազգային քաղաքականության մշակողների և տարածքային / տեղական ղեկավարների կողմից:

Գծաթուխ 6. Հայաստանի սննդամթերքի արտադրության գերատեսչության դրսևերը

No	Սմարթման նազի տացման առաջ նահերթ ոլորտ	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական տիրույթները ⁶	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական նախադները ⁸	Պոտենցիալ՝ խաչածև նորարարության ոլներին համար ⁹									
							1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Առաջ աղեմ գյուղատնտեսության ոլներ	Առաջ աղեմ, կայուն և/կամ բարձր արտադրողականության ոլներ ու նեցող/ինտենսիվ գյուղատնտեսության ոլներ և ջրային տնտեսության ոլներ, ներառյալ՝ օրգանական, էկոլոգիական (նաև «Էկո-գյուղ» հայեցակարգը), ճշգրիտ, ռոբոտային / ավտոմատացված, կլիմայի փոփոխությանը դիմակայող մշակաբույսեր և գյուղատնտեսության և ջրային տնտեսության այլ նոր ձևեր:	Բոլոր մարզերը	Գյուղատնտեսության ոլներ, անտառային տնտեսության ոլներ և ձկնորսության ոլներ (բուսաբուծության ոլներ և կենդանաբուծության ոլներ, որոտողական և հարակից ծառայության ոլներ, ձկնորսության ոլներ և ջրային տնտեսության ոլներ)	Բնական գիտության ոլներ (ֆիզիկական, քիմիական, հողային, կենսաբանական, այլ), գյուղատնտեսական և անասնաբուծական գիտության ոլներ (գյուղատնտեսության ոլներ, ձկնաբուծության ոլներ, կենդանիներ, անասնաբուծության ոլներ, գյուղատնտեսական կենսատեխնոլոգիա, այլ)	Հանրային առողջության ոլներ և անվտանգության ոլներ (սննդի անվտանգության ոլներ և ապահովության ոլներ), կայուն նորարարության ոլներ (կայուն գյուղատնտեսության ոլներ, էներգիայի, հողի և ջրի օգտագործում, կայուն արտադրության ոլներ և սպառում), բնության ոլներ և կենսաբազմազանության ոլներ (կենսաբազմազանության ոլներ, բնության պահպանում), այլ (կենսաավառելիք), ջրային տնտեսության ոլներ	x	Բարձր	Բարձր	Ցածր	Միջին	Միջին	Միջին	Միջին	Միջին	

⁵ Զբոսաշրջություն

⁶ Տնտեսական ակտիվության և վիճակագրական դասակարգում էվրոպական համայնքում (NACE rev. 2), 2008;

https://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nomenclatures/index.cfm?TargetUrl=LST_NOM_DTL&StrNom=NACE_REV2

⁷ OECD Frascati Manual 2015: Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development, <https://www.conicyt.cl/wp-content/uploads/2014/07/Manual-Frascati-2015.pdf>

⁸ ԵՄ քաղաքականության լայն ոլորները, որոնք համապատասխանում են «Հորիզոն-2020»-ում սահմանված պատկերացումները «Հասարակական մեծ մարտահրավերներին» և «Նորարարության միության ոլներ» դորշակակիր նախաձեռնության հիմնական քաղաքականության ոլներին, ներառյալ՝ Անդրծովյան մշակույթի և սպորտ ոլները, ՆԱԿ-ներ, Սոցիալական ներարարության ոլներ և ՌՖԿ-ի օրակարգ:

⁹ Սահմանված սննդամթերքի արտադրության առաջնությունների ոլներին շարքում

No	Սմարթ մանագիտացմա	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական	Պոտենցիալ՝ խաչածև նորարարությունների համար ⁹									
2	Նոր սնունդ	Առաջատար սնունդ ներառող՝ ֆուդ ցիտալ / հատուկ նշանակություն, առողջ, բժշկական / դեղաբանական, օրգանական, էկոլոգիական սնունդ, սննդի պահպանման նոր ձևեր	Երևան Բոլոր մարզերը	Արտադրություն (պարենային ապրանքների արտադրություն, խմիչքների արտադրություն)	Ճարտարագիտություն և տեխնոլոգիա (մեխանիկական, քիմիական բնապահպանական ճարտարագիտություն, արդյունաբերական կենսատեխնոլոգիա, նանոտեխնոլոգիա և այլն), բժշկական և առողջապահական գիտություններ (բժշկական կենսատեխնոլոգիա, առողջապահական գիտություն և այլն)	Հանրային առողջություն և անվտանգություն (սննդի անվտանգություն և ապահովություն, հանրային առողջություն և սոցիալական բարօրություն), հիմնական կատարման տեխնոլոգիաներ (առաջատար արտադրական համակարգեր, արդյունաբերական կենսատեխնոլոգիա), կայուն նորարարություններ (կայուն արտադրություն և սպառում)	Բարձր	x	Բարձր	Ցածր	Բարձր	Միջին	Միջին	Միջին	Միջին	Ցածր

No	Սմարթ մանագիտացմա	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական	Պոտենցիալ՝ խաչածև նորարարությունների համար ⁹									
3	Քաղցրահամ ջրերի կառավարում	Քաղցրահամ ջրերի բարելավված կառավարում, ներառյալ՝ խմելու ջրի մատակարարումը, շշալցված ջրի արտադրությունը, ռեզերվաներ, ջրային էկոհամակարգերի կառավարում, հիդրոէներգետիկա և այլն, ու շաղրություններ դարձնելով Սևանա լճի ռեսուրսների կայուն օգտագործման վրա	Գեղարքունիքի մարզ	Ջրամատակարարման կոյուղի (ջրի հավաքում, մաքրում և մատակարարում, կոյուղի), էլեկտրաէներգիայի մատակարարում	Բնական գիտություններ (ֆիզիկական, քիմիական, բիոլոգիական և բնապահպանական գիտություններ, կենսաբանական, այլ), ճարտարագիտություն և տեխնոլոգիա (քաղաքացիական, էլեկտրական, մեխանիկական, բնապահպանական ճարտարագիտություն, բնապահպանական արդյունաբերական կենսատեխնոլոգիա, այլ)	Հանրային առողջություն և անվտանգություն (սննդի անվտանգություն և ապահովություն, հանրային առողջություն և սոցիալական բարօրություն), բնություն և կենսաբազմազանություն (կենսաբազմազանություն, բնության պահպանում), ծառայություններին նորարարություն (հանրային ծառայություններ), կայուն նորարարություն (ռեսուրսների արդյունավետություն, կայուն հող և ջրօգտագործում, էներգիա և վերականգնվող աղբյուրներ)	Բարձր	Բարձր	x	միջին	միջին	միջին	Բարձր	Ցածր	միջին	Ցածր

No	Սմարթ մասնագիտացման	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական	Պոտենցիալ՝ խաչածև նորարարությունների համար ⁹									
4	Կայուն հանքարդյունաբերություն	Նորարար հանքարդյունաբերություն և քարհանքեր, ներառյալ՝ ռեսուրսների և էներգաարդյունավետության մեթոդներ, շրջակա միջավայրի պաշտպանություն և այլն՝ կենտրոնանալով «առաջադեմ արդյունաբերություն» սմարթ մասնագիտացման ներքո ներդրված վերամշակման հետ կապված հանքարդյունաբերության ճյուղերի վրա	Արագ աճ ունեցող արդարատ Լոռի Սյունիք Վայոց Ձոր	Հանքարդյունաբերություն և քարհանքեր (մետաղական հանածոների արդյունահանում, այլ հանքարդյունահանում և քարհանքագործություն, հանքարդյունաբերության աջակցման ծառայություն, գործունեություն)	Բնական գիտություններ (ֆիզիկական, քիմիական, բիոլոգիական և բնապահպանական գիտություններ, այլ), ճարտարագիտություն և տեխնոլոգիա	Բնություն և կենսաբանականություն (կենսաբանական, բնության պահպանում), կայուն նորարարություն (ռեսուրսների արդյունավետություն)	Ցածր	Ցածր	միջին	x	միջին	միջին	միջին	Ցածր	Ցածր	Ցածր

No	Սմարթ մասնագիտացման	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական	Պոտենցիալ՝ խաչածև նորարարության ներքի համար ⁹									
5	2արգացած արդյունաբերություն	Ընդլայնված արտադրություն, «արդյունաբերության 4.0» այնպիսի տարրեր, ինչպիսիք են՝ սմարթ արտադրությունը, սմարթ գործարանը, «առանց լուսավորության» արտադրություն, ավտոմատացում, ռոբոտիկա, արդյունաբերական ինտերնետային: Նշում. Ենթադրյալ ընդլայնվածություն չկա, որը ձեռնարկատիրությունն ենթադրում է ընդհանուր: Հետագայ սահմանափակում կարող է տեղի ունենալ միջնաժամկետ հեռանկարում:	Երևան, Բոլոր մարզերը	Արտադրություն (տեքստիլ, հագուստ, կաշի, փայտ, թուղթ, թղթե արտադրանք, տպագրություն, ձայնագրված մեդիայի վերաարտադրություն, կոքս և գտված նավթամթերք, քիմիական նյութեր, ռետին և պլաստմասե, ոչ մետաղական հանքային այլ արտադրանքներ, մետաղներ, համակարգիչ, էլեկտրոնիկա, էլեկտրական սարքավորումներ, մեքենաներ և սարքավորումներ, շարժիչային տրանսպորտային միջոցներ, կցանքներ և այլն, կահույք, այլ)	Բնական գիտություններ (մաթեմատիկա, համակարգչային և տեղեկատվական գիտություններ) ճարտարագիտություն և տեխնոլոգիա (քաղաքացիական, էլեկտրական, մեխանիկական, քիմիական, նյութեր, կենսատեխնոլոգիա, նանոտեխնոլոգիա, այլ)	Հիմնարկային արտադրանքներ (առաջադեմ արտադրական համակարգեր, առաջադեմ նյութեր, արդյունաբերական կենսատեխնոլոգիա, միկրո / նանոէլեկտրոնիկա, նանոտեխնոլոգիա, ֆոտոնիկա) Նշում. ՏՀՏ ոլորտին է վերաբերում առանձին սմարթ մասնագիտացում, որն ստի հանվել է այս տեղից:	Միջին	Միջին	Միջին	Միջին	x	Բարձր	Միջին	Ցածր	միջին	Ցածր

No	Սմարթ մանագիտացման	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական	Պոտենցիալ՝ խաչածև նորարարությունների համար ⁹									
7	Մարդու առողջություն և սոցիալական բարօրություն	Մարդկային առողջության և սոցիալական բարօրություն ու որոններ, ծառայություններ, ինչպիսիք են՝ մոլեկուլային տեխնոլոգիաները, բժշկության և կենսաֆարմիսիկայի համար, անհատական և հանրային առողջության առաջադեմ կիրառական տեխնոլոգիաներ; առաջադեմ բժշկական ճարտարագիտություն՝ վաղ ախտորոշման և բուժման, անհատականացված բժշկության համար, վերականգնման և գեղեցկության համար, և այլն:	Երևան Բոլոր մարզերը	Արտադրություն (դեղագործական արտադրանքների և դեղագործական պատրաստուկների արտադրություն), մարդու առողջություն, այլ ծառայություններ (անհատական սպասարկման գործողություններ)	Բժշկական և առողջապահական գիտություններ (հիմնական, կլինիկական, բժշկության, առողջապահական գիտություններ, բժշկական կենսատեխնոլոգիա և այլն), ճարտարագիտություն և տեխնոլոգիա (քիմիական, բժշկական ճարտարագիտություն), սոցիալական գիտություններ (հոգեբանություն և այլն)	Հասարակական առողջություն և անվտանգություն (ծերացող հասարակություն, հանրային առողջություն և սոցիալական բարօրություն, նոր կամ բարելավված ծառայողական ապրանքներ)	միջին	միջին	բարձր	Ցածր	Ցածր	բարձր	x	Ցածր	միջին	միջին

No	Սմարթ մանագիտացման	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական	Պոտենցիալ՝ խաչածև նորարարության ներքի համար ⁹									
8	Ստեղծագործական և փորձի վրահիմնված արդյունաբերության ներքին ծառայություններ	Նորարարական՝ արվեստ և արհեստ, ներառյալ՝ կատարողական արվեստ, ռադիո / հեռուստատեսություն, կինոնկար և տեսաֆիլմ / մուլտիմեդիա, սպորտ և ժամանց, զվարճանք և միջոցառումներ, ճարտարապետություն, գրքեր և մամուլ, տուրիզմ, գաստրոնոմիա և հարակից ոլորտներ	Երևան Գեղարքունիք Լոռի Կոտայք Շիրակ Սյունիք Վայոց Ձոր Տավուշ	Տեղեկատվություն և հաղորդակցություն (հրատարակչական գործունեություն, նկարահանումներ, վիդեո և հեռուստատեսային ծրագրեր, ձայնագրման և երաժշտության հրատարակչություն, ծրագրավորման և հեռարձակման աշխատանքներ), արվեստ, ժամանց և հանգիստ (ստեղծագործական, արվեստի և զվարճանքի միջոցառումներ, գրադարաններ, թանգարաններ և այլ մշակութային գործունեություն) և զվարճանքի և հանգստի կազմակերպման աշխատանքները), կացարանների և սննդի կազմակերպում	ճարտարագիտություն և տեխնոլոգիա (քաղաքացիական, էլեկտրոնային, տեղեկատվական ճարտարագիտություն), սոցիալական գիտություններ (հոգեբանություն և ճանաչողական գիտություններ, սոցիոլոգիա, սոցիալական և տնտեսական աշխարհագրություն, լրատվամիջոցներ և կապեր, այլ), հումանիտար և արվեստ (պատմություն և հնագիտություն, լեզուներ և գրականություն, արվեստ, և այլն)	Մշակութային և ստեղծագործական արդյունաբերություններ ներքին ծառայություններ (նորկամ կատարելագործված ծառայություններ)	Միջին	միջին	Ցածր	Ցածր	Ցածր	Բարձր	Ցածր	x	միջին	Ցածր

No	Սմարթ մասնագիտացմա	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական	Պոտենցիալ՝ խաչածև նորարարությունների համար ⁹										
9	Նոր կրթություն	Առաջադեմ կրթության համակարգեր և լուծումներ, ինչպիսիք են՝ հեռավար / խառը ուսում, Էլեկտրոնային ուսում, ոչ ֆորմալ կրթություն, ժամանակակից ինքնազարգացման և կրթության տեխնոլոգիաների ու գործընթացների, դասավանդման և ուսուցման նորարարական մեթոդներ և այլն՝ կենտրոնանալով բարձրագույն և մասնագիտական կրթության վրա, որոնք կապված են մյուս բոլոր սմարթ մասնագիտացումների հետ:	Երևան Լոռի Շիրակ Տավուշ	Կրթություն (բոլոր կատեգորիաները,)	Հասարակական գիտություններ (հոգեբանություն և ճանաչողական գիտություններ, կրթություն, լրատվամիջոց և հաղորդակցություն , այլ)	Սոցիալական նորարարություն՝ կրթության, հմտությունների և վերապատրաստման ոլորտում		միջին	միջին	միջին	Ցածր	միջին	Բարձր	միջին	միջին	x	Ցածր

No	Սմարթ մանագիտացմա	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական	Պոտենցիալ՝ խաչածև նորարարությունների համար ⁹									
10	Նոր սոցիալական ծառայություններ	Առաջադեմ սոցիալական ծառայություններ, ինչպիսիք են՝ հեռակա աշակցությունը, կենսապահովման լուծումների աշակցությունը, բարելավված աշակցության կարիքների գնահատում և մատուցում, ինչպիսիք են՝ անհատականացված աշակցությունը աղքատության, անօթևանության, հաշմանդամության, ծերության և այլ իրավիճակներում և պայմաններում:	Երևան Բոլոր մարզերը	Սոցիալական աշխատանքի գործողություններ	Հասարակական գիտություններ (հոգեբանություն, տնտեսագիտություն, սոցիոլոգիա, իրավաբանություն, քաղաքագիտություն, սոցիալական տնտեսական աշխարհագրություն)	Սոցիալական նորարարություն՝ երեխաների խնամքի, տարեցների խնամքի, սոցիալական բարօրության, սոցիալական ներառման մեջ	միջին	Ցածր	Ցածր	Ցածր	Ցածր	Միջին	միջին	Ցածր	Ցածր	x

2. ՈՐԹՍՎԵՐԴ ՈՒԾՈՒՅՈՒՆ

Գծաթույլեր 7. ԱնկուիՈՐԹՍ ՎԵՐԴ ՈՒԾՈՒՅՈՒՆ ՀԱՅ ԱՄՍՈՒՆՈՒՄ ԱՍՐԱԾՔԱՅ ԻՆ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ և ԱՆԿՐՈՒՄԱՆՊԻՍՏՄԱՆ ԽԱՆՔ

Ուժեղ կողմեր	Թույլ կողմեր
Տնտեսական զարգացում	
- Հայաստանի մրցունակ դիրքը՝ համեմատած նմանափայտերկրների հետ՝ ընդհանուր քաղաքականության և շրջանակով, որը նախատեսում է միասնական զարգացմանը (բիզնես սկսել ու հեշտության ու, միասնության և կարողության ու նպատակն շուկայից պոստ վերականգնվել ու համար): - Որոշ ռեզիդենտներում նկատվում է միասնական գործունեության և այն իրաժեշտություն՝ առանց ցուցաբերել ու ծայրահեղ մեծ վստահության ու նայ նախից ցածր մակարդակի հավելյալ պոտենցիալի սեկտորի վրա ինչպիսին է՝ կենսաապահովման ու դրված (սպառողական), ավանդական գյուղատնտեսության ու նրա: Որոշ մարզերում, ինչպիսիք են՝ Շիրակը, Լոռին և Տավուշը, աճում է ժամանակակից պոյ ու նպատակն այն և սպասարկման այնպիսի ու որոշների մասնաբաժինը, ինչպիսիք են՝ տեղեկատվության և հաղորդակցության սեփանդ ոգիները և պոլիտիկ / ստեղծարար պոյ ու նպատակն այն ու ներքին:	- Տնտեսության ին կայ ու ն, էական և երբեմն ծայրահեղ անհավասարության ու ներքին միասնական զարգացման առումով: Խաղ մարզերից յոթը, այսինքն՝ երկրի բնակչության ավելի քան 40% -ը, ու նի հարուստներն ու համեմատելի ցածր մակարդակ (մեկ շնչի հաշվով ազգային ՀԱՀի 70% -ից ցածր): - Գյուղական համայնքների մեծ մասում առկա է դիվերսիֆիկացված միասնական կառույցներ՝ սպառողական գյուղատնտեսության ամբողջական գերակշռող գործունեության ու ն: - Մեկ միասնական աճի շարժիչի վրա առկա մեծ հույս ու դնելը՝ կենսապահովում ու երկրի միասնության և կենսից ավելի ին (ՀԱՀ տեղիներում), իսկ ռեզիդենտ աճի այլ կենսապահովում ի պոտենցիալ զարգացած է են, նկատվում է զբաղվածության և շատ ավելի ցածր մակարդակ և սահմանափակ ծեռնարկափորական ակտիվության ու ն: - Թույլ է ներկայացված, հատկապես ճանապարհային և երկաթուղային սրահարկի, որը բացառապես անդրադառնում է հեռավոր մարզերի միասնական կառավարական վրա: - Անդրկայ ին միասնական օգտագործված ներքին, հատկապես ավելի քիչ զարգացած ռեզիդենտներում, որոնք հաստատվել են միասնական ակտիվության և ցածր ցուցիչներով և գյուղատնտեսության մեջ թափված գործազրկության բարձր մակարդակով:
Սոցիալական զարգացում	
- Հայաստանի մարզերի հոմոգենության բարձր մակարդակ՝ սոցիալական շերտի տեսանկյունից, որոնք գերծ են էթնիկական կամ մշակութային լարվածության ու նից, և այլն: - Սոցիալական բազային ապրումության և ծախս ու ներքին հասանելիության ու ն (կրթության ու ն, առողջապահության ու ն, թոշակ, սոցիալական աջակցության ու ն, և այլն), չնայած, որ կառչ հավասար հասանելիության և որակ, ավելի ցածր է հիմնականում ավելի քիչ զարգացած մարզերում և ծայրահեղ ին տնտեսական:	- Անդեր, որտեղ նկատվում է բնակչության նվազման կայ ու ն ու ժողովրդում՝ աշխատանքի և ապառք կենսապայմանների հնարավորության ու ներքին պայմանի պահանջով, ամա սցոր, ծերացող ախտության ֆոնի վրա: - Բոլոր մարզերում տարբեր մակարդակով առկա աղքատության ու ն և վատ կենսապայմաններ, որոնք ավելի բարձր են մասնավորապես գյուղական, ծայրահեղ ին և էռնայ ին վայրերում: - Առողջապահության, կրթության և այլ հանրային ծախս ու ներքին ոչ հավասար հասանելիության ու ն, ինչպես նաև մարզերի միջև թույլ կապ որը շարունակ մակարդակի է ծայրահեղ ին վայրերում: Էական անհամաչափության ու ն է նկատվում տեղական:

	մարդակու մ երևանի և այլ վայրերի միջև, քաղաքային և գյուղական համայնքների, ցածրադասի և բարձրադասի-լեռնային վայրերի, միջնակարգ դպրոցների սահմաններին մոտև հեռու գտնվող վայրերի (հատկապես հակամարտության գոտիներին) միջև: – Անդգերի մեծ մասը (և ակտուալ ու նրա) բնութագրվում են մարդկային զարգացման համեմատաբար ցածր մակարդակով, ինչպես ցույց է տալիս Անդրկային զարգացման ինդեքսը: – Պատմական ապահովություն ցածր սոցիալական կապիտալ ընդհանուր առմամբ (վստահության ու, համագործակցության ու և այլն) և կառավարման թույլ համակարգեր (սեղանական և ռեգիոնալ ինքնակառավարման համար սահմանափակ մասշտաբներ):
Ճրջակամիջավայրի սղջադրումը ու ն	
– Հայաստանի մարզերի (և ակտուալ երկրի) շրջակա միջավայրի սղջադրումը անբավականին ուժեղ կատարողական, երբ համեմատում ենք բենչ մարքինգային այլ երկրների հետ (գրադեցնում մե հորվաթիայի անմիջապես հաջորդ սերը): Կենսաբազմազանության անը վերագրվող ամենամեծ ուժեղ կողմերն են՝ համեմատաբար համաչափ զարգացած գյուղատնտեսության ու նրա և առողջ անտառատնտեսության ու նրա (ինչպես ցույց է տալիս Ճրջակամիջավայրի կատարողականի ինդեքսի դասակարգումը):	– Անդգերում մակաբնակավայրական հիմնական ինդիկատորը կապված են ոչ կայուն էներգիայի աղբյուրներից գերկախվածության և օդի վատ որակի հետ: Այլ ին, կոշտաբանությունների և կեղտոջրերի կառավարումը չի կատարվում՝ ապաշահ կերպով՝ նվազեցնելով տարածքային ճկունությունը ու նրա կլիմայի վնասվածության և մեծ ռիսկերի վտանգելով բնական ռեսուրսները: – Ճրջակամիջավայրի վիճակի միևնույն, երբեք կա երկարաժամկետությամբ ակուն, հատկապես այն մարզերում, որոնք ազդեցության են կրում հանքագործական պոյ ու նաբերության ու ներքից և բացահայտելի շահագործումից՝ չպոյուն նակելով մեծ ճնշում գործադրել շրջակամիջավայրի վրա: – Ջրային ռեսուրսների ոչ պոյուն նակետ կառավարում՝ գոյ գորդված սահմանափակ կարողության ու ներքի և թույլ ենթակառուցվածքի հետ:
Հետադարձություն ու ն նորարարություն ու ն (անդգմանում ադիուցում/համադրում մ)	

- Չնայած մտեսական և նորարարական համակարգերի ընդհանուր թույլ կողմերին՝ վերջին տարիներին որոշ ոլորտներում նկատվում է դինամիկ զարգացում (օրինակ՝ պոստորույթ ան, կացարանի և սննդի ծախս ու թյուրմաների (տուրիզմի հետկապված), SRS, կրթության, առողջապահության մեջ), պոստհանում մնաճում է (սնունդ և խիչքներ, մետաղներ, աթամանագործություն և, սեքսուալ, գեոսալոգիայում և) և գրավում օտարերկրյա ներդրումներ: Այս ոլորտներից որոշները և ավհամապատասխանում և ներուժի տեսակ ու կից օգուտն ստանում և զլորբալ շուկայական միտումներից և հիմնական զլորբալ մարտահրավերներից: - Դանակալի բարելավումներ են տեղի ունեցել 3 և 2 ու մտեսական կառավարողականի մեջ, որտեղ հանրային քաղաքականության ներքին հստակորեն սահմանել են զլորբալ հնարավորություններն ու սրահարել են և այն ոլորտային սցենարներ ու ներառել ով նորարարություն ու ն, կրթություն ու ն, ներդրումներ և ձեռնարկատիրություն ու ն, օրինակ՝ SRS ոլորտում: Այնուամենայնիվ այս ոլորտական փոփոխությունները շահում է հիմնականում Երևանը և ավելի շատ ուրբանիզացված մարզերը (Շիրակ, Լոռի):	- Ազգային նորարարության ոչ ամբողջական քաղաքականություն ու ն, որը ազդում է նորարարության և մտեսական կառավարողականի ամբողջ մակարդակի վրա և հատկապես ավելի քիչ զարգացած մարզերի դեպքում, ինչպես երևում է ՀԱՄԻ մեջ 3 և 2 ոչ բավարար ծավալներից, նորարարությունները, որում և գերակշռում է քիչ գործունեություն ավելի տեխնոլոգիաների և սարքավորումների ձեռք բերելը՝ կապված նոր գիտական կամ ինժեներական և ուժեղ մեծ առարկայ նախաձեռնում և սարքավորումների զարգացման հետ ռիսկերի/վեչ ուրերի/ սկզբնական կապիտալի հասանելիությունը անցած մակարդակը և գործունեություն: - Ոչ պոր ու նախեր և 2 մանակազմ և մտեսություն ու ն հասարակություն կարիքներին չհամապատասխանող հիմունքներ ու ներ, որի վիճակն ավելի է վարթարում և «ուղեղի պոստոսքի» պարառնով՝ հիմնականում և ազդել ով բարձրագույն և կրթություն ու ն ստացած և երիտասարդ ձեռնարկատերերի վրա - Ընդհանուր առմամբ առանձնացված հետադարձություն ու ն բիզնես ոլորտներ, որոնք բարելավված համագործակցություն կարիք ու նեն: - Ձեռնարկատիրական գործողություն ու ներքին ցածր մակարդակը և ՓՋՆ-ների ցածր թվաքանակը, հատկապես այ ուղական համայնքներում: - Ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների օգտագործման ցածր մակարդակ, բնակչություն ու ն կողմից SS ոլորտի և ուրաքան դանդաղ ընթացք՝ զուգակցված էլ. կառավարման համակարգի քիչ զարգացվածություն և հանրային հատվածի կողմից նորարարություն ու ներքին սահմանափակ օգտագործմամբ, օրինակ՝ զուրմների գործընթացում, որտեղ նկատվում է անհավասար հասանելիություն ու ն մարզերի միջև:
Տարածքային զարգացման կառավարում և հարակից հիմնականիներ	
- Վերջին տարիների ընթացքում 3-րդ աստիճանում S2 քաղաքականություն ու ն ուղված կենտրոնական մակարդակի հաստատություն ու ն՝ Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն ու ն հետմիապին ստեղծվել և բարելավվել է տարածքային զարգացման շրջանակը: - S2 բարեփոխումները համալրվում են հանրային կառավարման մեջ փոփոխություն ու ներքին, հատկապես տեղական կառավարման մարմինների շարունակական խաղաղությունը (համայնքապետներ) և բարձրացվել ով նրանց դերը՝ որպես զարգացող տեղականապետներ (օրինակ՝ տեղական մտեսական և անալիզման ներդրմամբ), պրոբն ցույց է տալիս տեղական	- Անհմանափակ գործառնական և հարկաբյուրեղնային ասպեկտներում, ինչը հանգեցնում է զարգացման համար տարածաշրջանային և տեղական տեղականապետների ցածր ներգրավվածություն ու ն դրանց ներուժի անօգտագործմանը: - Անհմանափակ կարողություն ու ներքին՝ կազմակերպել ու, դեկալկրել ու ն կառնել ու տարածքային և տեղական զարգացում մը, հատկապես ավելի ի հեռավոր վայրերում, ինչ և սրտացող ու ն մեծական կառավարման ընդհանուր թույլ կողմերը (ցածր աշխատակրծ, ցածր մոսիվացիա մանակազմի բարձր ռոստիցիալ ալ և): - Տարածքային զարգացման քաղաքականություն ու ն ուղղություն ու ներքին և բարեփոխումները դեռևս

կառավարման մարմինների կողմից զարգացման ռեսուրսների օգտագործման բարելավում:	սպիանջում են և խորժեք գործնական կիրառում կառավարման բոլոր մակարդակներում (ապացույցների վրահիմնված պլանավորում, ծրագրի կառավարում, պոյզ ու նքների վրահիմնված բյուջետավորում և այլն):
Հնարավորության ու ներքին	Ապահովիչներ
Տեսական զարգացում	
- Անկախությունը կարողություն ու ներքին ու դառնալու է ան և այլ սեկտորների մեջ, որոնք կարող են օգտագործվել բարելավված քաղաքականության ու ներքին ներքին: - Բիզնեսի և ձեռնարկներ ու ներքին հարկը բարեփոխումներ՝ ամենուրեք մասնական աճի էնդոգեն ներքին ժողովրդավարում և համար: - Տեսնում է ան առավել խոստում մասի իջող որոնք ներքին ակտիվացվել ու ապահովականում է ու ներքին կարող են զարգանալ և ստեղծել չափադրեր և միջազգայնացման բարձր ներքին՝ հիմք ընդունել ու մարդաստանդարտի մոտեցում մը. 1. Զարգացած ժողովրդավարում ու ներքին 2. Նոր մեթոդներ 3. Բացում հարկերի կառուցում կառավարում 4. Կայուն և հանքային ու ներքին ու ներքին 5. Անջատվել պոյզ ու ներքին ու ներքին 6. ՏՏ տեխնոլոգիաներ 7. Անդրում է ու ներքին բարեփոխում ու ներքին 8. Անդրում է ու ներքին և փորձի վրահիմնված պոյզ ու ներքին ու ներքին և ծախս ու ներքին ու ներքին 9. Նոր կրթություն ու ներքին 10. Նոր սոցիալական ծախս ու ներքին ու ներքին	- Եկոնոմիկայի հետազոտություններ և / կառավարում և ճանաչում՝ սահմանափակել ու զարգացման հնարավորություն ու ներքին և դարձնել ու ներքին զարգացում մը քիչ կարող առաջնություն ու ներքին: - Ազգային և ներքին մասնական ու ներքին թերմեկուսացում՝ չափադրական բարդ դիրքի պահանջ: - Տեսնում աճ՝ հիմնականում հիմնված բնական ռեսուրսների և ցածր կարողություն ու ներքին վրահիմնված դարձնում է ազգային և տարածքային պոտենցիալ ու ներքին ու ներքին միջազգայնորեն ամենուրեք և ամենուրեք միջոց ներքին: - Ճշգրտում մասնական ու ներքին կլիմայի փոփոխություն և այլ զարգացում մարտահրավերների պահանջ:
Սոցիալական զարգացում	
- Կենտրոնացում է չափադրերի և մասնական այլ հնարավորություն ու ներքին վրահ՝ պոտենցիալ նվազեցվել ու համար, հարկապես անապահով տարածքների դեպքում, և առավել խոցելի խմբերի իրավիճակը բարելավել ու համար: - Սոցիալական ենթակառուցվածքում և ծախս ու ներքին ու ներքին մեջ Նոր մոդել ներքին և տեխնոլոգիաների օգտագործում, որոնք կբարելավեն որակն ու հասանելիություն ու ներքին առանց ծախսերի էական աճի:	- Ծախս ներքին ու բարձր սոցիալական անհավասարություն ու ներքին՝ պոտենցիալ էլ ու խորը մասնական, կրթական, մշակութային և կարգավիճակի այլ բաժանումներ՝ սահմանափակել ու անհավասարություն ու ներքին, ձեռնարկություն ու ներքին, մոբիլություն ու ներքին և ստեղծարարություն ու ներքին: - Կիսաօտոցիալական աղքատություն, հաշմանդամություն և հարաբերական զրկություն ու ներքին այլ պահանջների համակենտրոնացված սոցիալական խնդիրներ՝ որոնք ի վերջո առաջացնում են բնակչության բացառում և մարգինալացում:
Զրեականության պոտենցիալ ու ներքին	
Միջազգային և ալ պոստիկայի և ժամանակակից տեխնոլոգիաներ և կառավարման և ու ու ներքին առկայություն ու ներքին՝ բնական ակտիվների կայունություն ու ներքին ապահովել ու համար,	Արտաքին ռիսկերի և մարտահրավերների (կլիմայի փոփոխություն ու ներքին, գերբնակեցում, ռեսուրսների սպառում և այլն) աճ՝ զուգորդված ցածր ճկունություն ամենուրեք, ինչը հանգեցնում է բարձր

միաժամանակ տնտեսական առավել ուժայ ու ներքո ու ժողովրդի ուժ՝ թույլ տալով պոստ առաջընթաց Յայ աստանի մարզերում: – Անդրերի բնակչությունը անհրաժեշտ է բնական ռեսուրսների կայուն օգտագործման և դրանց պահպանության անհրաժեշտության վերաբերյալ:	տնտեսական և բնապահպանական ծախսերի (օրինակ՝ էներգիայի ցածր պոտյու և նավթում թան և վերականգնվող աղբյուրների ցածր օգտագործման), և ի վերջո ստիմանակալու մ տնտեսական և սոցիալական նպաստների համար ակտիվների օգտագործումը:
Հետադրականություն և Լորդարություն (անդամակցության համաձայնություն)	
– Գաղափարների և պոստին փորձի առկայությունը ուժայ ուժայ բարեփոխելու և ինստիտուտները և ակտիվացնելու համադրականությունը ուժայ ուժայ հետադրական և Լորդարության ուժայ որոշում, ինչը կլուծի հիմնական կառուցվածքային և կառավարական թերությունները և կբարելավի ռեգիոնալ բնակչության և տնտեսության ուժայ ներքին Լորդարականությունը անընդհանուր մակարդակը: – Հետադրականությունը S2 բաղադրականությունը մեջ, որը հնարավոր է հարակից կառույցները բարեփոխելու և կառուցողականորեն օգտագործելու պոստին աջակցությունը ուժայ, որը հասնել է ԵԱՀԿ-ի դոկորների և միջազգային ֆինանսական ինստիտուտների կողմից: – Անդամակցության մոնիթինգի ներքին փորձաքննության հասնելու թույլ ուժայ առաջընթացում առավել հեռանկարային առաջնությունները որոշող զարգացումը որակա միջոց և ներքին և կառուցվածքային փոփոխությունները շարժիչներ, ներգրավելու և թույլ որ շրջանները իրենց էներգիան ակտիվների և հմտության ուժայ ներքին համապատասխան:	– Հետադրական և Լորդարական ուժայ որոշի շարունակական բաժանումը՝ գործնական տնտեսական և սոցիալական ծրագրերից, և անբավարար ռեսուրսներ հարկացումը ՀԱՆՆԻՆ: – Հանրային վարչակազմ (հարկապես բաղադրականությունը ուժայ մշակողները) ռազմավարական համակարգողի և մոնիթինգի դերը չընդունող, բոլոր բաժանողով գործընկերներին չընդգրկող՝ որոնք խթանում են համաձայնեցված, ընտրված սմարթ մանագիտության ուժայ:
Տարածքային զարգացման կառավարում և առաջնություն	
– Արտաքին ֆինանսական և տեխնիկական աջակցությունը անհամաձայն թույլ ուժայ, և կարողություն ուժայ ներքին զարգացումը՝ շարունակելու և բարեփոխելու մեջ պոստին աջակցությունը կապիտալ իզուցիայ ուժայ: – Հասնելու ֆինանսավորման (ազգային, միջազգային և տեղական; սկսական և մասնավոր) համախառնում՝ դրանք ծրագրերին համապատասխան ծախելու և ֆինանսավորման (կիսա) մրցակցային բաշխման միջոցով: – Տարածքային կառավարման բարեփոխումը (համալրելու ինստիտուտները)՝ որակա ընդլայնված համալրային և միջհամալրային մակարդակում առավել լայն մակարդակի կոմալ եքս, սոցիալ-տնտեսական միջամտությունները ներքին և մեծանիշով:	– Շարունակական լարված հարաբերությունները հարևան երկրների հետ՝ բացառաբար ազդելու և որոշ տարածքների և հարակա ստիմանակներ շրջանների զարգացման հեռանկարների վրա: – Տարածքային և տեղական դերակառույների լարված ներգրավվածությունը անբացառաբար ուժայ ուժայ առավել լայն նախապես, ինտեգրված, հնարավորինս համառել մշակված և իրականացված նախագծերում, որոնք կարող են ուժայ ներքին լարված ինտեգրիալ ազդեցություն ուժայ՝ ինստուցրված և ոչ կենտրոնացած միջամտություններ: – Տարածքային կառավարման անարդյունավետ և նախա կառույցներ, ինչպես նաև տարածքային և տեղական զարգացման համար կախվածություն ուժայ պոստին ֆինանսավորում միջ (բյուջե և դոկորների):

1. Ռազմավարական հայեցակարգ, նպատակներ եւ սկզբունքներ

Տարածքային զարգացման նպատակների և առաջնահերթությունների հիմնական կառուցվածքը վերաբերում է իրավիճակի և քաղաքականության վերանայման միջոցով հայ տնտեսության հիմնական խնդիրներին՝ ապահովելով Հայաստանում S2 քաղաքականության «կառավարում ըստ նպատակների» (կառավարման միջոցով արդյունքներ) շրջանակ:

Անպեղ ուղի

Տարածքային զարգացման քաղաքականությունը տրամադրում է համահունչ խթաններ՝ Հայաստանի բոլոր մարզերի մրցունակությունը բարելավելու համար, հիմք ընդունելով հատուկ էնդոգեն ներուժը՝ ապահովել սոցիալ-տնտեսական համախմբվածության և շրջակա միջավայրի համաչափության բարձր մակարդակ: Նորարարությունը լայնորեն խթանվում և խրախուսվում է սմարթ մասնագիտացման մոտեցման կիրառմամբ:

S2 քաղաքականությունը սերտորեն համակարգվում է կենտրոնական նախարարությունների միջև և իրականացվում է միջազգային, ազգային և ենթազգային դերակատարների հետ համատեղ:

Տեղ սկսում և նպատակներ

Տարածքային զարգացումը կառավարվում է ռազմավարական տեսլականի ուղղությամբ:

«Հայաստանը հաջողակ է մրցունակություն և նորարարություն կառուցելու և իր բոլոր տարածքների միջև համախմբվածություն և կայունություն ապահովելու մեջ»:

Հայաստանի տարածքային զարգացման քաղաքականության նպատկը հետևյալն է.

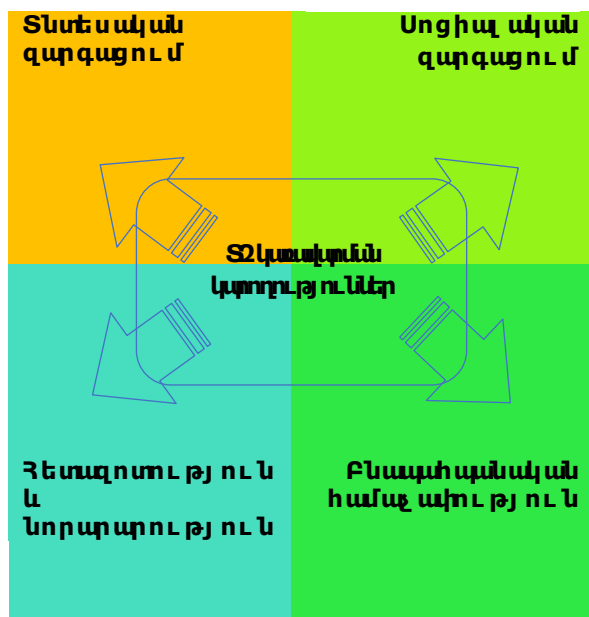
«Ապահովել Հայաստանի բոլոր տարածքների համար տնտեսական և սոցիալական, տարածքային համաչափ և կայուն զարգացում՝ ըստ իրենց հատուկ կարիքների և ռեսուրսների, լավագույն փորձի և նորարարական մոտեցումների կիրառմամբ»:

Այս ընդհանուր նպատակը բաղկացած է հետևյալ տարրերից, որոնք կազմում են S2 քաղաքականության հատուկ նպատակները.

1. Բոլոր տարածքների մրցունակության բարձրացում՝ հիմնվելով իրենց էնդոգեն ներուժի վրա թույլ տալով ավելի լավ ինտեգրում ազգային և միջազգային տնտեսություններ:
2. Տարածքային համախմբվածության բարձր մակարդակի ապահովում՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով ավելի քիչ զարգացած տարածքներին և սահմանամերձ տարածքներին:
3. Բոլոր մարզերում բնական ռեսուրսների կայուն օգտագործման և շրջակամիջավայրի պահպանության ապահովում:
4. Հետազոտական և նորարարական կարողությունների ընդլայնում՝ լայն տարածում գտած նորարարությունների խթանմամբ և բոլոր ոլորտներում սմարթ մասնագիտացման մոտեցման կիրառմամբ:
5. Տարածքային զարգացման արակտիկայի կատարելագործում՝ գործառնական ծրագրավորմամբ, տարածքային և տեղական դերակատարների ավելի մեծ մասնակցությամբ զարգացման պլանավորման և իրականացման գործընթացում:

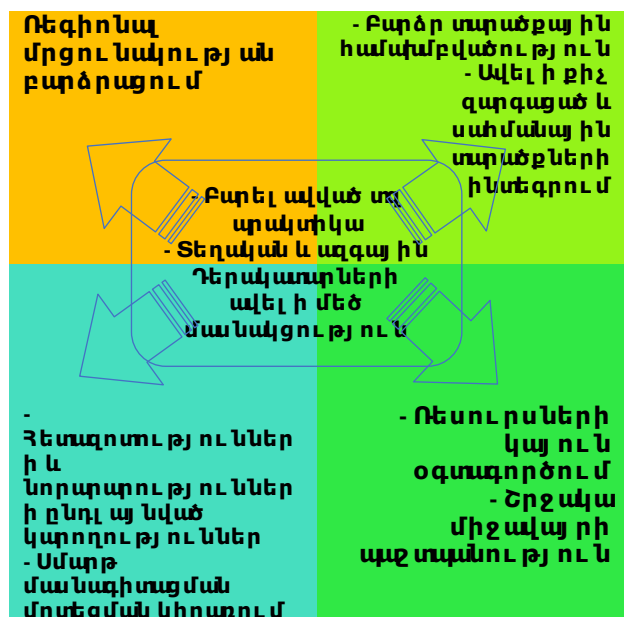
Գծաթվեր 8: S2 քաղաքականության հատուկ նպատակները

S2 քաղաքականության չափերը

Աղբյուր՝ սեփական մշակում

S2 հատուկ նպատակներ

Հայաստանում S2 քաղաքականության երկարաժամկետ տեսլականին համահունչ՝ ռազմավարական առումով արդյունքները ստուգվելու են հետևյալ հստակ սահմանված մի քանի չափերի հիմնական կատարողականի ցուցիչների նկատմամբ, որոնք աճի է ձեռք բերվել մինչև և 2025 թվականը.

1. Հայաստանի մարզերը առաջացնում են ազգային ՀՆԱ-ի ավելի քան 50% -ը:
2. Տնտեսապես ակտիվ բնակչության, բարձրագույն և միջնակարգ մասնագիտական կրթություն ունեցող անձանց և ակտիվ ձեռնարկությունների բաժնեմասերը / գործակիցները 2014-ի

համեմատ բոլոր մարզերում առնվազն 10 տոկոսային նիշով բարձրանալ ու են:

3. Բոլոր մարզերը ամբողջությամբ կմասնակցեն Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը`
 - ոչ մի մարզ մեկ շնչի հաշվով ազգային ՀՆԱ-ի 50%-ից ցածր չի լինի, և
 - մարզերում բնակվող բնակչության 30% -ից ավասը, մեկ շնչի հաշվով ազգային ՀՆԱ-ի 70%-ից ցածր:
4. Բոլոր մարզերը կցուցաբերեն կոշտ թափոնների վերաձևման ավելի բարձր մակարդակ` կեղտաքերերի բարելավված կառավարում, վերականգնվող էներգիայի ավելի բարձր արտադրություն և ավելի մեծ էներգաարդյունավետություն` 2014-ի համեմատ:
5. Բոլոր մարզերն կօգտվեն սմարթ մասնագիտացման մոտեցման հետ կապված միջամտություններից և ներդրումներից:
6. Տարածքային զարգացման քաղաքականության իրականացումը կյանքի կոչվի մեկ գործող գործառնական ծրագրի (S2ԳԾ) միջոցով, որը կներառի բոլոր համապատասխան ծրագրերն ու գործիքները` Կառավարության և զարգացնող գործընկերների կողմից:

Վերոնշյալ համատեքստում տարածքային զարգացումը կենտրոնանում է քաղաքային աճի բևեռների, գործարար միջավայրի բարելավման, մարդկային կապիտալի ամրապնդման, հիմնական ենթակառուցվածքների ապահովման և նորարարությունների խթանման վրա: Հայաստանի տարածքային բազմակենտրոն զարգացումը հանդիսանում է S2 քաղաքականության հիմնական մասը, որտեղ առաջնահերթությունը տրված է այն տարածքներին, որոնք հետ են մնում` ապահովելու նրանց սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը լիարժեք մասնակցությունը: Հայաստանի բոլոր մարզերը` ներառյալ քիչ զարգացածները, կդառնան ավելի գրավիչ վայրեր` ապրելու, աշխատելու, այցելելու և ներդրումներ կատարելու համար:

S2 ընդհանուր և առանձնահատուկ նպատակները ձեռք կբերվեն մարզերի միջև տարբերակված ծրագրի բաղադրիչների և ֆինանսական հատկացումների միջոցով` ըստ դրանց զարգացման մակարդակի և համապատասխան դերակատարների միջև սերտ համագործակցության միջոցով:

Հայաստանի բոլոր մարզերում համաչափ տարածքային զարգացումը հնարավոր կլինի հասնել ինտեգրված մոտեցման միջոցով` հիմնվելով ենթակառուցվածքների, մարդկային կապիտալի և հանրային ծառայությունների ոլորտում պետական և մասնավոր ներդրումների համադրության միջոցով` խթանելով տնտեսական գործունեությունը և լայն նորարարությունները:

Թեմայի գերակայություններ

S2 նպատակները ձեռք են բերվում միայն այն դեպքում, երբ համապատասխան միջամտությունների մի ամբողջ շարք է մշակվում և իրականացվում բազմաթիվ դերակատարների կողմից: Ստորև ներկայացված թեմատիկ առաջնահերթությունները միջամտությունների ոլորտներ են, որոնք համարվում են առավել ազդեցիկ նպատակահարմար և արդյունավետ` ՀՀ մարզերի ներկայիս ռազմավարական համատեքստում S2 նպատակների իրականացման համար: Նրանք նաև ինտեգրվում են համապատասխան ազգային սմարթ մասնագիտացման առաջնահերթ ոլորտները: Հետագա

առաջ նահերթությունները և թեմաները կարող են դիտարկվել և ավելացվել S2 ընդհանուր նպատակներ՝ գործառնական ծրագրերի վերածելիս: Նախատեսված են հետևյալ թեմատիկ առաջ նահերթությունները՝ S2 նպատակներին դրանց համապատասխանություն հետմիասին:

Գնալույժ 9: S2 գերակայություններ

No.	Առաջ նահերթություն վերնագիր	Նկարագիր	S2 առավել համապատասխան նպատակներ
1	Տարածքային քաղաքային բնեռների մշակում	Այս առաջ նահերթության նպատակը երկրորդական քաղաքներում ավելի 2 ատ «խառը տնտեսություններ» և նոր աշխատատեղեր ստեղծելն է, կյանքի որակի բարձրացումը, քաղաքային ենթակառուցվածքների վերականգնումը, ծառայությունների բարելավումը՝ ներառյալ սոցիալական ծառայությունները, ինչպես նաև բիզնեսին աջակցող կառույցների զարգացումը և ձեռներեցության խթանումը: Երևանի և Երկրի մնացյալ մասի միջև զարգացման մակարդակի համաչափության անհրաժեշտության պատճառով, և հաշվի առնելով աշխարհաքաղաքական նկատառումները՝ երկրորդական նշանակություն քաղաքները կնշանակվեն և կաջակցվեն երկարատև ջանքերով՝ ռեգիոնալ քաղաքային աճի բնեռներ դառնալու համար: Սմարթ մասնագիտությունները, ինչպիսիք են՝ «Առաջադեմ արդյունաբերությունները», «Տեղեկատվական և հաղորդակցական տեխնոլոգիաները», «Նոր կրթությունը» և «Նոր սոցիալական ծառայությունները», առավել կարևոր են:	- Տարածքային մրցունակություն աճ - Տարածքային համախմբման բարձր մակարդակ - Հետազոտական և նորարարական ընդլայնված կարողություններ - Սմարթ մասնագիտացման մոտեցման կիրառում
2	Տարածքային և տեղական բիզնեսային մանրերի ամրապնդում	Այս գերակայությունը նպատակ ունի ստեղծել և զարգացնել տարածքային և տեղական նշանակություն բիզնեսին աջակցող կառույցներ, վերականգնել արդյունաբերական տարածքները և աջակցել տարածքային և տեղական ձեռնարկատիրական նախաձեռնություններին, նպաստել աշխատատեղերի ստեղծմանը և տնտեսական կայուն աճին: Նախաձեռնությունները, ինչպիսիք են՝ բիզնեսի աջակցման կենտրոնները, սկսնակներին (ստարթ-ափ) աջակցություն և ծրագրերը, արդյունաբերական պարկերը և այլն, նախատեսվում են կենտրոնական փոքրածավալ արտադրության, նորարարություններին վրահիմնված ձեռնարկություններին, առաջադեմ ծառայություններին վրա: Նախապատվությունը ունի պետք է տրվի սմարթ մասնագիտացման առաջ նահերթ ոլորտներին:	- Տարածքային մրցունակություն աճ - Հետազոտական և նորարարական ընդլայնված կարողություններ - Սմարթ մասնագիտացման մոտեցման կիրառում
3	Զբեմաշրջանային կայուն զարգացում և խթանում	Այս գերակայությունը նպատակ ունի հիմնականում պահպանել և խթանել մշակութային ժառանգությունը և շրջակա միջավայրի ռեսուրսները, ինչպես նաև բարելավել զբոսաշրջությունը, բարձրացնել մարզերի գրավչությունը, զարգացնել մարզային տնտեսությունները և ստեղծել	- Տարածքային մրցունակություն աճ - Ռեսուրսների կայուն օգտագործում - Շրջակա միջավայրի

No.	Առաջ նահեր- թու թյ ան վեր նագիր	Նկարագիր	S2 առավել համապատասխան նպատակներ
		Նոր աշխատատեղեր: Ուշադրություն անկենտրոնում է գտնվում «Ստեղծարար և փորձի վրահիմնված արդյունաբերություններում ծառայություններ» սմարթ մասնագիտացումը:	պահպանում
4	Տարածքային և տեղական տրանսպորտային ենթակառուցվածքի և կապակցվածության բարելավում	Նպատակն է՝ բարձրացնել մարզերի հասանելիությունը և բնակչության, զբոսաշրջիկների, ապանքների և ծառայությունների շարժումն անվտանգ և արագացումը և սոցիալական փոխանակումները խթանելու համար: Անհրաժեշտ է իրականացնել տարածքային և տեղական մասշտաբի ներդրումներ՝ բոլոր մարզերի և մեծ բնակավայրերի միջև և ավելապես ապահովելու նպատակով: Պետք է բարելավվի նաև էլ. կապը (օրինակ՝ բրոդբանդ): Կապակցվածությունը կարևոր է սմարթ մասնագիտացման բոլոր առաջնահերթությունների համար:	- Տարածքային և տեղական տրանսպորտային մակարդակ - Քիչ զարգացած և սահմանամերձ տարածքների ներգրավում
5	Ներդրումներ մարդկային կապիտալում և սոցիալական ենթակառուցվածքում	Նպատակն է՝ ստեղծել վայրեր՝ էական նշանակություն ունեցող ծառայություններին բնակչության ավելի և ավելի հասանելիությունն ապահովելու համար, որը կնպաստի տնտեսական և սոցիալական համախմբմանը հասնելուն՝ առողջության, կրթության, արտակարգ իրավիճակներում սոցիալական և հանրության անվտանգության համար ենթակառուցվածքները բարելավելու միջոցով: Այս նպատակին կնպաստեն կրթության, զբաղվածության, նորարարության և ձեռնարկատիրության խթանումն ու մարզիկականացված խմբերի ներառումը: «Մարդկանց առողջություն և բարեկեցություն», «Ստեղծարար և փորձի վրահիմնված արդյունաբերություններում ծառայություններ» և «Նոր կրթություն» սմարթ մասնագիտացումներն ամենից համապատասխան են:	- Հետադուտակ և նորարարական ընդլայնված կարողություններ - Սմարթ մասնագիտացման մոտեցման կիրառում - Քիչ զարգացած և սահմանամերձ տարածքների ներգրավում
6	Ներգրավված S2 ծրագրերի/արդյունքների մշակում և տարածքային և տեղական դերակատարների կարողությունների աճ	Նպատակն է՝ աջակցություն տրամադրել ազգային և ենթաազգային դերակատարներին տարածքային զարգացման ծրագրերի և արդյունքների թափանցիկ և արդյունավետ իրականացման համար, որն իր մեջ կներառի ազգամարմարական և կառավարման ասպեկտներ: Առաջնահերթությունը պետք է տրվի բազմակողմանի միջամտություններին՝ համակցելով ենթակառուցվածքային և ոչ ենթակառուցվածքային տարրեր:	- S2 բարելավված փորձ - Տարածքային և տեղական դերակատարների կողմից մասնակցության ավելի բարձր մակարդակ

Աղբյուր՝ սեփական մշակում

Վերոնշյալ գերակայությունները հետագայում պետք է հատկորոշվեն Օբյեկտիվորեն Ցուցիչների (OUS-ներ) միջոցով և վերածվեն գործառնական տերմինների՝ Տարածքային զարգացման գործառնական ծրագրերի (S2ԳԾ-եր) ներքո:

Գործառնական մոդալ ություն – Տարածքային զարգացման գործառնական ծրագրեր

Հայաստանի տարածքային զարգացման և սմարթ մասնագիտացման ռազմավարության արդյունավետ իրականացումը կպահանջի S2-ին ուղղված գործառնական ծրագրերի նախագծում և իրականացում: Նախատեսվում է, որ 2018թ-ին նախաձեռնված հետևյալ ծրագրերը կիրականացվեն և սերտորեն կհամապատասխանեն Միջնաժամկետ հանրային ծախսերի ծրագրին (բազմամյա պլաններ):

- Սկզբնական փուլ – Սկզբնական փուլում համակցվեցին ոլորտային և դոնորների՝ հատկապես «Աջակցություն տարածքային զարգացման գործընթացներին» (2013-2017թթ.) ԵՄ ծրագրի և ՀԲ 2014-2017թթ. ծրագրի կողմից ներդրված միջամտությունները: Ներդրված հիմնական նորություններն էին՝
 - o Պիլոտային S2 ծրագիր, որը ներառում էր S2 քաղաքականության նպատակներին ուղղակիորեն ուղղված դրամաշնորհային սխեմա (2016-2020թթ.),
 - o Տեղական և ռեգիոնալ սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրերի նոր տեսակներ ՀՏՀՀ կողմից:
- **1-ին S2 գործառնական ծրագիր (2018-2020թթ.)** – 1-ին S2ԳԾ-ը հիմնված է սկզբնական փուլից քաղված դասերի վրա և արտացոլում է ԵՄ կառուցվածքային ֆինանսավորման ծրագրերի ներքո սահմանված ծրագրավորման մոտեցումը: Ակնկալվում է, որ մինչ 2020թ-ը S2 ռազմավարության 2025թ-ի թիրախների մոտ 40%-ը կիրականացվի: 2018-2020թթ. S2ԳԾ-ի իրականացումը թույլ է տալիս վերանայել և կարգավորել առկա S2-ին վերաբերող ծրագրերը, ինչպես նաև ներդնել այնպիսի նոր գործիքներ, ինչպիսիք են՝ կենտրոնական բյուջեից տեղական ինքնակառավարման մարմիններին տրամադրվող մրցունակ սուբսիդիաները/դրամաշնորհները (նախաձեռնվել է 2018թ-ին):
- **Հետագա S2 գործառնական ծրագիր(եր)** – Հաջորդական S2ԳԾ(ները) կհիմնվեն 2018-2020թթ. S2ԳԾ-ի փորձի վրա: Դրանք պետք է նպաստեն 2025թ-ի ռազմավարական թիրախների մնացյալ 60%-ի ձեռքբերմանը: 2-րդ S2ԳԾ-ը պետք է մշակվի 2020թ-ին և իրականացվի 2021-2025թթ-ին:

2. Գործողության ուղևորություն

Վերջին տարիներին Հայաստանում տարածքային զարգացման քաղաքականության ուղևորությունը պահպանում է: S2 բարեփոխումները այժմ հաստատված են միջնաժամկետ հեռանկարով: Հետագա բարեփոխումները կներդրվեն S2 ռազմավարական նախագծերին համեմատաբար օրինակաբարձ առաջընթացի միջանկյալ վերանայման հիման վրա: Հետագայում կոր բարեփոխումներ կառման համաձայն ներդրվեն 2023/2024 թվականներին:

Գծաթիվեր 10: Տարածքային զարգացման բարելավումների գործողության ու ներքին պլան (ամփոփագրված ծրագրերի և նախագիտության գործողությունների)

No.	Քայլեր և կարևոր իրադարձություններ	Դառնական առումներ (ներքին)	Ժամանակացույց
1	Ամբողջականացման գերակա ոլորտների և Կողմնորոշումների (նախաձեռնությունների) ներգրավում ու որոշումներ ընդունելու և ծրագրերի մշակում	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախագիտություն Էկոնոմիկայի նախագիտություն Կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախագիտություն Բարձր տեխնոլոգիական սփռում և նախագիտություն Նախագիտություն Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախագիտություն Շրջակա միջավայրի նախագիտություն	2020 հունիս
2	Ամբողջականացման գերակա ոլորտների և Կողմնորոշումների (նախաձեռնությունների) ներգրավում տարածքային/մարզային զարգացման ռազմավարություններում	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախագիտություն (ՏԻՄ-երի և մարզպետարանների հետ համագործակցությամբ) Եվ տեխնիկական սջակցություն	2020 սեպտեմբեր
3	2018-2020 թթ. ՏՀԳՆ-ի թեմատիկ ընդլայնում սոցիալ-մշակութային զարգացման ինդիկատորներում ուղղված գերակայություն ու ներդրում և միջոցառումներով՝ ներառյալ փոփոխություններ Կառավարության կողմից ՏԻՄ-երի զարգացման ծրագրերին սրահադրվող ՍԽԵՆԳԻ-ի ծրագրում	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախագիտություն Հայաստանի տարածքային զարգացման հիմնադրամ Եվ տեխնիկական սջակցություն	2020 մարտ (ներդրում) 2020-2021 (իրականացում)
4	2021-2025 թթ. ՏՀԳՆ-ի մշակում՝ բարելավված դիզայնով և մշտականորեն համապատասխան շրջանակով	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախագիտություն Եվ տեխնիկական սջակցություն	2020 դեկտեմբեր (նախագիծ և ընդունում) 2021-2025 (իրականացում)
5	Հայաստան-Եվրոպայի դրամաշնորհային ծրագրերի մշակում՝ ներկայումս ՏՀԳՆ-ի փորձի հիման վրա դրանք զարգացնելով և ընդլայնելով՝ սեփականատերերի և մշակութային աճի համար մարզային մակարդակի համապատասխան ծրագրեր	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախագիտություն Հայաստանում Եվրոպայի դրամաշնորհային ծրագրերի նախագիտություն Հայաստանի տարածքային զարգացման հիմնադրամ (երբ ներգրավված լինի՝ որպես իրականացնող մարմին)	2020 հունիս (նախագիծ) 2020-2023 (իրականացում)
6	ՏԻՄ-երի՝ որպես զարգացնող դերակատարների համար կառուցվածքային ու ներքին զարգացման և այլ ծրագրեր	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախագիտություն	2020 մարտ (նախագիծ) 2020 – 2021 (իրականացում)

No.	Քայլեր և կարևոր իրադարձություններ	Պատասխանատու մարմին(ներ)	ժամանակացույց
	(Կառավարության սուբվենցիայի ծրագրի թեմատիկ ընդլայնման հետևանքով)	ԵՄ սեփնիկական աջակցության ուն	
7	Կայուն S2 ֆինանսավորման մեխանիզմների հիմնում՝ ՏԻԲ-երի համար Կառավարության սուբվենցիայի ծրագիրը կենտրոնական բյուջեում դրան ուղղված տող փոխանցումով	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության ուն ֆինանսների նախարարության ուն ԵՄ սեփնիկական աջակցության ուն	2020 ղեկստեմբեր
8	S2 կառավարման ստեղծկառվության և ցուցիչների համակարգի հետազգազարգացում՝ որպես ԷԼ. կառավարման մեջ ընդգրկված վեբ-ծրագիր:	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության ուն ֆինանսների նախարարության ուն ԵՄ սեփնիկական աջակցության ուն	2020 ղեկստեմբեր

Սղբյունը՝ սեփական մշակում

